

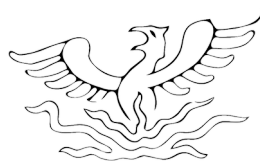
TIDSSKRIFTET FØNIX

Sekularisering

*Anmeldelse af Jakob Wolf "Sekularisering – Religionens betingelser i
det moderne samfund", Eksistensen, 2022, 180 sider*

LARS PALUDAN
pastor emeritus

FØNIX ÅRG. 2022, s. 78–81

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Sekularisering

Anmeldelse af Jakob Wolf ”Sekularisering – Religionens betingelser i det moderne samfund”, Eksistensen, 2022, 180 sider

I

Jakob Wolf har skrevet en god bog om et vanskeligt emne, sekulariseringen. Bogens titel er *Sekularisering, Religionens betingelser i det moderne samfund*. Men hvad er sekularisering? Ordet bruges ikke entydigt. I en upræcis brug af ordet kan det tit erstattes af ordet ’kirkefremmed’. Man kan i flæng tale om kirkefremmede og sekulariserede miljøer. Når talen er om sekularisering, må man derfor præcisere, hvordan man bruger ordet. Det er da også, hvad Jakob Wolf gør, når han i bogens første to sætninger siger: ”De moderne vestlige samfund er karakteristiske ved at være sekulære. Det betyder, at samfundets institutioner og normer ikke er religiøst funderet”. Det er en kort og yderst koncentreret definition, som man kan sige også kræver en præcisering. En præcisering, som Jakob Wolf formodentlig vil være indforstået med, finder man i Johannes Sløks artikel i bogen *Religionen i Krise* (1980). Her hedder det: ”I det øjeblik religiøse betragtningsmåder, forklaringsmodeller og normeringer ikke længere er det absolut fundamentale eller måske bedre det altomfattende for alle kulturens områder, er der ved at sætte sig sekulariserende tendenser igennem.”

Sløk taler i sin definition om tendenser, der efterhånden sætter sig igennem. Han forstår således sekularisering som et resultat af en udvikling. Det er også således, Jakob Wolf fremstiller det i sin bog, og en vigtig side af hans bog er, at den er en redegørelse for, hvor sekulariseringsprocessen aktuelt befinder sig. I redegørelsen for det gør Wolf brug af den canadiske filosof Charles Taylors bog *A Secular Age* fra 2007. Her beskriver Taylor sekulariseringen som en proces, der trækker tråde helt tilbage til antikken. I senmiddelalderen bliver disse træk mere tydelige og begynder på afgørende vis at sætte sig igennem i 1600-tallet og 1700-tallet. Men for Taylor er det afgørende, at de sekulære tendenser på ingen måde sætter sig igennem og bestemmer kulturen i antikken og i middelalderen. Det, der bestemmer en kultur, er ifølge Taylor det, han kalder baggrundsforestillinger, som er det, der i en kultur ureflektet tages for givet. Man kunne også kalde det

det kollektivt ubevidste, det paradigme, hvor ud fra alt forstås. I det før-moderne, i middelalderen, tog man det for givet, at den menneskelige tilværelse var en kamp mod ydre magter, som mennesket kunne besættes af, og som det måtte have hjælp til at blive befriet fra. I den før-moderne baggrundsforestilling lå derfor kilden til mening udenfor mennesket. Taylor definerer moderniteten som et skift fra den før-moderne baggrundsforestilling til en forestilling, der tager det for givet, at mennesket er et autonomt suverænt væsen, der bor i et lukket jeg-hus, hvorfra det kan beherske verden. Der er ikke tale om et skift, der slår igennem på et bestemt tidspunkt, men et skift, der foregår over flere århundreder, hvor oplysningstænkningen kommer til at spille en afgørende rolle.

Sociologen Max Webers (1864-1920) udlægning af sekulariseringsprocessen har betydet meget for den moderne baggrundsforestilling. Ifølge Weber er sekulariseringsprocessen en frigørelsesproces. Den naturvidenskabelige forskning vil afsløre religion som en illusion. Helt uundgåeligt vil mennesker komme til at forstå sig som ankommet til en ny tid og en ny verden, hvor de er befriet fra tidligere tiders religiøse bindinger. Den udvikling beskriver Weber som en objektiv kendsgerning. Det er nu engang videnskaben, der har patent på at sige, hvad der er virkeligt. Weber betegner udviklingen som en affortryllelse, hvori ligger, at virkelighed er, hvad der kan ses og måles. Al tale om en transcendent virkelighed afvises, også en immanent transcendens. Og sekulariseringen er irreversibel. En tilbagevending til 'overvundne' forestillinger vil være ikke blot irrationel, men også umulig på samme måde, som det er umuligt i voksenlivet at vende tilbage til barndommen. Der er ikke nogen vej bag om sekulariseringen.

Taylors *A Secular Age* er et opgør med Webers udlægning af sekulariseringsprocessen. Webers udlægning er forfejlet. Derfor vil Taylor fortælle en anden historie. I den historie indgår ikke en afvisning af naturvidenskaben og moderne teknologi. Men Taylor afviser, at det kun er naturvidenskaben, der kan sige noget om virkeligheden. Der er områder af virkeligheden, som naturvidenskaben ikke har nogen adgang til. I opgøret med Webers udlægning af sekulariseringsprocessen hæfter Taylor sig især ved to ting. Det forholder sig ikke, som Weber hævder, at religion vil forsvinde i takt med den tiltagende rationalisering. Tværtimod har det i moderniteten i stigende grad vist sig nødvendigt at beskæftige sig med religion, og man taler om religionens genkomst. Religion må derfor have basis i virkeligheden og det problematiserer modernitetens baggrundsforestilling.

Det andet tema, som Taylor hæfter sig ved, er det, han kalder ubehaget ved det moderne. Mennesker, der lever i moderniteten, gør den erfaring, at livet kunne være rigere og mere indholdsfuldt end det liv, de faktisk lever. Det er som om, livet ikke kan rummes i det moderne, rationelle, sekulari-

serede samfund. Det er et samfund, hvor der er meget, vi er beskyttet imod, sygdomme eksempelvis, men der er også en betydning og mening, som den verden, vi har bygget op, afskærmer os fra. Meget kan den instrumentelle fornuft skabe, men den kan ikke skabe mening og betydning. Ubehaget ved det moderne er ifølge Taylor et udbredt fænomen i moderniteten, og også det stiller spørgsmål ved modernitetens baggrundsforestilling. Men der er ikke kun tale om et nutidigt fænomen. Ubehaget viste sig tidligt i moderniteten, i romantikken i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet. Men der er den forskel på romantikken og nutiden, at mens ubehaget i romantikken blev erfaret og kom til udtryk hos eliten, så er det i nutiden blevet et udbredt fænomen, som alle erfarer og lever med.

II

Når Wolf gør brug af Taylor, er det naturligvis, fordi han et langt stykke er enig med Taylor og finder det relevant at inddrage Taylors synspunkter i den hjemlige debat. Men Wolfs bog er ikke kun en redegørelse for Taylors synspunkter. Han føjer også noget til. Selv kalder Wolf det, han føjer til, en kritisk videreførelse af Taylors synspunkter. Som anført skildrer Taylor sekulariseringsprocessen som nogle skift i det, han kalder baggrundsforestillingerne. Der er tale om nogle skift, der sker på områder, der er helt centrale for mennesker, menneskets forhold til sig selv, til universet, til hvad tid er, til samfundet. Wolfs tilføjelser består i, at han efter redegørelsen for Taylors fremstilling af skiftet fra før-moderne til moderne baggrundsforestillinger på de omtalte områder tilføjer den fænomenologiske filosofis analyser af de pågældende områder. Den fænomenologiske filosofi er en filosofi, hvis grundlag er den umiddelbare erfaring, en filosofi, der vil vise verden, som den fremstår og præsenterer sig, og derfor en filosofi, der arbejder tolkende og beskrivende på linje med digtningen. Med inddragelsen af fænomenologien tilsigter Wolf to ting. For det første skal de fænomenologiske analyser bidrage til kritikken af modernitetens baggrundsforestillinger helt i overensstemmelse med Taylor. At Wolf har givet sin bog titlen *Sekularisering – Religionens betingelser i det moderne samfund*, kan tolkes på den måde, at det har været den overordnede hensigt med netop denne bog. Men nu siger Wolf også, at hans bog skal læses som en kritisk videreførelse af Taylor, og det er netop, hvad der også sker med inddragelsen af fænomenologien. Fænomenologien bidrager nemlig også med, hvad man ikke finder hos Taylor, en radikal kritik af sekulariseringen, som man finder den hos Løgstrup og overraskende også hos Sløk.

I den ovenfor omtalte artikel af Sløk taler han om, at sekulariseringen kan gå amok, hvilket sker, når den bliver total, dvs. når den bliver grænseløs. Så sker der nemlig det, at det sekulariserede område rejser sig med sin egen lovmæssighed, så det ikke er mennesket, der sættes frit, men området, der rejser sig med sin egen myndighed og tvinger og binder mennesket. Således på det økonomiske område. Her fungerer systemet med sin egen indre logik og tvinger mennesket til at handle efter systemets retningslinjer. Hvor det sker, ender det med en katastrofe. og det er netop den situation, vi er endt i, siger Sløk i 1980. Mennesket har altid haft naturen som sit livsgrundlag, og det er der ikke ændret ved, og det kan der ikke ændres ved. Men med de muligheder, mennesket i kraft af teknologien ligger inde med, er vi på vej til at undergrave vort eget livsgrundlag.

Hvad sker der, når et samfund frigør sig fra sin religiøse binding? Det er et centralt tema hos Løgstrup, især i *Metafysik III, Ophav og Omgivelse* og i essaysamlingen *System og Symbol*. Her er pladsen ikke til at redegøre for, hvorledes Løgstrup udfolder det. Men sagt kort er hans svar det samme som Sløks. Det ender i en katastrofe. Sløks, Løgstrups og også Wolfs fortælling om sekulariseringsprocessen er således ikke en fortælling om en frigørelsesproces, men en fortælling, der ender i en syndflod. Skal syndfloden afværages, er det nødvendigt at sekularisere sekulariseringen. Men kan et system, hvis grundlag er vækst, korrigere sig selv? Det er tidens helt store spørgsmål.